

Срђан Срдич

ЗИЛБЕРМАН VS. НОСОРОГ

(Улрих Александер Бошвиц: *Путник*, превели с немачког Никола Јорданов и Маја Анастасијевић, Лагуна, Београд, 2022)

Поред свега што јесте, а најчешће јесте нико и ништа, такав је рођен, Јонесков ноторни Беранже се у *Носорогу* показује и као зачуђени посматрач. Оно чему Беранже у нареченој драми сведочи јесте општа *носороџизација* свих и свакога, једна темељна псеудоовидејевска трансформација појединаца, али и друштва које су ти и такви појединци за собом посејали. На страну мисао да *џи* и *џакви* никада и нису били ништа друго до оно у шта су се трансформисали, јер како би им иначе пошло за руком да тако нешто изведу (увек крдо, увек у крду опасни), односно да их је некаква необјашњива сила вратила у њихово првобитно стање, у уводним секвенцама Јонескове драме апсурда (а која људска драма то није?) Беранже се чуди околностима које лагано измичу његовим разумским моћима. И није то чуђење усмрћено комичном тривијализацијом ситуације која ће се показати као у најмању руку трагикомична, ако не и трагична у својој сржи, те испразним будалесањем о азијским и афричким носорозима док зло и ужас надиру ли надиру, оно је просто застој пред бизарношћу света, односно његовим гротескним капацитетима, смисаоним нередом који се указује као светска доминанта.

То што је у стању да се чуди Беранжеа одржава у статусу људскости. Докле год се чуди, Беранже зна једно о себи: он, Беранже, није носорог. Јозеф К., опет, није неко ко се чуди. Он се буди и тако пробуђен почиње не само да учествује, него и да саучествује, гадно звучи али он *даје лејџимитиџи* суду који на њега шаље кољаче из каменолома. Људскост Јозефа К. је упитна у погледу реалистичке мотивације тачно онолико колико је очевидно бесмислено тражити од Мерсоа да се изјашњава о питању његове кривице у категоријама двадесетовековног суда. Срећом (sic!), Мерсоу и не суди двадесетовековни суд, већ онај који даје свој допринос парафилозофском Камијевом конструкуту.

Зилберман Улриха Александера Бошвица помало је од све тројице. Када Ото Зилберман, немачки Јеврејин, успе да напусти своју домовину на неколико тренутака, не би ли се спасао Хитлерове нацистичке багре, начас ће се наћи *на другој сџрани*, тачније у Белгији. Белгијски жандарми, ипак, не показују никакво разумевање за Зилберманове егзистенијалне тежње (ко је рекао Сиријци/Авганистанци?), те га обавештавају како је „илегално прешао границу”. Убеђен да је Белгија, за разлику од Немачке, „слободна земља”, Зилберман констатује како је понашање чувара белгијског реда „немогуће”, затим „сасвим немогуће”, те да „не може назад” зато што је „немогуће”. Исти тај Зилберман није свестан колико је у праву: он заиста не може назад јер је у немогућем свету у ком се обрео најмање могућ он сам.

По свему изреченом, Ото Зилберман јесте више Беранже но Јозеф К., он није саучесник репресивног механизма који се на њега устремio чак и кад би хтео да

му да за право, јер је механизам креиран тако да не може да га инкорпорира на било који начин. Али може да га свари, или да га згази, онако како то раде помахнитали носорози. Код Зилбермана, али и Беранжеа, тако се јавља трајно чуђење над шекспировским глобалним ишчашењем, разглобљавањем које од њега чини „емигранта у Немачку царску железницу”. Што не значи да је прихватање услова беспредметног оптужеништва Јозефу К. донело било шта ваљано, осим извесне количине времена које начелно припада темпоралности романа о њему, док је њему преостала сизифовска узалудност која исходује блеском каме у поменутом каменолому.

Како би избегао логор, Зилберман се креће, а његово кретање је есенција ужаса. Све док се креће, Зилберман би могао да прође као било ко/Беранже, Бошвиц га је оптеретио ироничним нејеврејством физиономије. Његов идентитет не долази од његове појавности, већ од администрације која ту појавност прати. И ето тачке дехуманизације: за нацистичке власти Ото Зилберман није оно што јесте, већ оно што пише да јесте, није стварно, него написано, мисле нацисти, гоњени фантазмима нације и расе. Он емигрира из своје статичности, положаја у ком би могао да еманира суштину која му је рођењем и једино њим додељена, заустављеност је претња, а спас би могао да дође од нехајне промене, тачније путничких секвенци у којима неће бити довољно времена да се искаже као оно што заиста јесте. Његов историјски идентитет је поразни баласт и ако је Зилберман нечим спутан, осујећен, осуђен на смрт, онда је то он сам. Због тога Бошвиц свој роман и назива *Пушник* рачунајући на Зилберманову аутоидентификациону изјаву: „Ја сам сада путник, путник који непрекидно путује.”

Овде читамо читаву метафизику Зилбермановог идентитетског слома: крива креће од „ја сам/јесам”, и то и даље звучи као добра вест. Али искључиво за Зилбермана, јер неко ко се зове Ото Зилберман на месту на ком се Ото Зилберман обрео и у време збивања име Ото Зилберман једноставно више ништа не значи. Или *значи ништа*. Зилберманово „ја сам” јесте у функцији даље самопотврде Ота Зилбермана на свету у ком наставља да случајно борави. За све друге Ото Зилберман не постоји, или би најбоље било да не постоји. И неће постојати.

Квалификација „сада” сугерише нову трансформацију: услед *носороџизације* Немачке ни Зилберман не може да буде поштеђен. Ако он беранжеовским очима свуда око себе види нацистичке носороге или оне који прећутно доприносе њиховој неминовности, исто се дешава и на другој страни. А тај процес отпочиње демолирањем основног предиката који је од Зилбермана чинио успешног члана друштва, одузимањем његове способности да стиче. На овом месту отпочиње игра прихватања на коју се Зилберман постепено навикава, он зна или мисли да зна шта „сада” јесте, али исто тако зна или мисли да зна шта „сада” није. Ото Зилберман „сада” није богати јеврејски трговац већ „путник” који се креће не својом вољом, уколико ту вољу не региструјемо као анималну вољу за пуким преживљавањем.

Зилберманово кретање је пуко заметање трагова и он у помоћ призива површност као одлику путовања. Возови у које улази и из којих излази, градови које посећује зато што путовања подразумевају станице као места предаха, разговори које води како би уклонио сваку сумњу са себе, његово „хајл Хитлер!” које је онолико громко колико му је воље за опстанком остало, а које се с временом утишава и губи,

све заједно јесу координате маничног бекства, мучног и кошмарног, у својој несувислој репетитивности наново Кафки налик. „Сада”, као да помишља Зилберман, без потребе да изговори, „јесам” ако и само ако „јесам” ништа. Или нико. Свеједно је.

Најдирљивије место у читавој овој капиталној реченици свакако је примедба о непрекидности. Она је императив јер је прекид путовања истовремено и прекид живљења. Не будем ли путовао, умрећу. И то је све.

Иако прихвата властито путништво као елементарни услов бивства („Забрањено нам је да живимо”, читамо), Зилберман и даље инсистира на исконској зилбермановштини и на пут носи онолико новца колико му је преостало након разбојничких трансакција које његови „пријатељи” чине на његову штету, тридесет и пет хиљада немачких марака, што од њега чини путника-богаташа. Новац у чијем је поседу Зилберману не може да обезбеди бекство из Немачке, недостаје му практичних способности да га изведе, узда се у сина који му није ни од какве помоћи, а његова супруга Елфрида (п)остаје један од Немаца/носорога. Кад његов покушај да се домогне „слободне земље” Белгије („Није Белгија крива”, рећи ће му ондашњи жандарми) експресно пропадне, долази до „пада назад у немачки рајх” а тамо је новац значајан као улазница у вагон, купе, новац од Ота Зилбермана чини Беранжеа / било ког, од чега је мало шта лековитије и спасоносније, тамо му успева да не буде „прљави Јеврејин”, већ да сваким наредним поласком продужи себи рок трајања. Чим остане без свог новца, још једном опљачкан, овог пута дефинитивно, Зилберман се зауставља у својој стварној земаљској инкарнацији, јеврејској, односно мртвачкој. И застрашујуће душевно растројство у које запада мање долази од страха, а више од утиска сагласја у ком се наједном све нашло. У њему је Зилберман путник без карте, не-путник. Онај који је допутовао на последњу од свих станица.

Не до краја очекивана модерност Зилберманова долази од Бошвицове намере да му допише јаку дозу парадоксалне, малограђанске људскости. Из његовог лика није могуће прочитати ништа од ситуационо прирођеног патоса (Бенињијев *Живоџ леј* или *Шиндлерова лисица*), мада се назнаке његове потенцијалне величине неопозиво указују кроз преарентовско запажање о томе да „људи с којима можете да играте шах тешко могу бити убице” (још увек у фази беранжеовског чуђења), истински херојску мисао о „доброј мањини бољој од лоше већине”, или питању упућеном првом у низу *носорога* с којима се сусреће: „Зашто хоћеш да будеш гад?” Овакви иступи анулирани су Зилбермановом чежњом према стицању која га успорава и не допушта му да реагује онолико брзо колико је неопходно, али и епизодом с госпођом Ангелхоф која га је „очарала” до те мере да прижељкује аферу с њом у силувитој лакомислености која би могла бити приписана и праву на последњу жељу осуђеника који је изгубио право на даљи живот.

„У сваком случају, упознаћу Немачку”, помишља Зилберман те укида читаоцима могућност да га схвате као једнодимензионално, историјским трагизмом обузето биће, већ пре као аутоироничног Јеврејина луталицу који неретко проговара гласом свог творца, оног који га перфидно спроводи кроз трауму без ироније и хумора непробављиву, неспособног да делује херојски у оболелом, нехеројском времену, али способног да изазове симпатију сваког свесног властите интимне неподопштине и ништавности према ма каквом идеалу. И то је оно што Зилберман ради, упознаје

Немачку, а њено стварно име је пакао, и не само њено, упознаје свет у ком је могуће једног јутра пробудити се као „смрдљиви Јеврејин” од ког се очекује да умре као *џас*, пошто му искуство пре трауме није омогућило да сагледа ствари какве јесу, већ је било ништа друго до тупе и нетачне илузије у кратком предању између људских ратова. Немачке у којој је нејасно „зашто Јевреји само трпе, зашто се не бране?”, а још је мање јасно да ли је упознавање исте те Немачке вредно било чега а кошта живота све оне који се у такво упознавање упуштају.

Волшебни су путеви којима се Бошвицова књига указала у двадесет и првом веку, малтене сто година након што је написана, али се то не дешава без реда и разлога. Јер, „данас се убија економично”, каже Зилберман, а његово „данас” некако болно личи на наше „данас”, с носорозима у школским ходницима и двориштима, по селима и приградским насељима, на социјалним мрежама, кабловским телевизијама, мобилним апликацијама, вештачкоинтелигентним ботовима, министарствима и владама, насловним странама и нашим главама. Носорозима у кристалним ноћима након којих није свануло нити ће. Кристалним ноћима из којих нећемо отпутовати јер нисмо заслужили.

Тужан роман, *Пуџник*, онолико колико нам је историја тужна. Исто толико смешан. Роман испред чијег се коначног облика испречила смрт, остављен другима да га доврше. Као да је то тешко. И као да је уопште могуће завршити нешто. Осим економично убијати. У пратњи рике хора носорога.